

**vormsi
vald**

Kaasrahanud
Euroopa Liit

Eesti
tuleviku heaks

VORMSI ETTEVÕTLUSE ARENDAMISE TEGEVUSKAVA

SISUKORD

SISUKORD	1
SISSEJUHATUS	2
1 LÄHTEOLUKORD	3
1.1 ÜLDISED SUUNDUMUSED	3
1.2 LÄÄNE MAAKOND	4
1.3 VORMSI VALD	6
1.3.1 Üldinfo	6
1.3.2 Ettevõtlus.....	8
2 TEISI VÄIKESAARI	13
2.1 EESTI.....	13
2.2 SOOME.....	15
2.3 ROOTSI	17
2.4 KOKKUVÕTE.....	18
3 TULEVIKUSTSENAARIUMID	20
3.1 STSENAARIUM 1: INDIVIDUALISM JA ARENG	20
3.2 STSENAARIUM 2: INDIVIDUALISM JA PAIGALSEIS	21
3.3 STSENAARIUM 3: KOLLEKTIVISM JA ARENG.....	22
3.4 STSENAARIUM 4: KOLLEKTIVISM JA PAIGALSEIS	22
4 TEGEVUSKAVA	23
LISA. OSALEJAD	28

SISSEJUHATUS

Vormsi valla tulevikuarenguid käsitleb arengukava aastateks 2022–2030¹. Selles on kokku lepitud visioon („Vormsi – elujõuline, ühteheidv ja suurepärase elukeskkonnaga omanäoline saar Läänemeres“) ja eesmärgid. Ettevõtlusvaldkonda käsitlev eesmärk on sõnastatud järgmiselt: „Vormsil on soodsad tingimused keskkonnasõbraliku ettevõtluse ja turismi arenguks“. Olulisemad tegevused eesmärgini jõudmiseks on:

- Keskkonnasõbralike ning innovaatiliste tehnoloogiate kasutamise soodustamine
- Mahetootmise ning omatoodete arendamise ja turundamise soodustamine
- Ühistulise tegevuse soodustamine kogukonna, maa- ja metsaomanike hulgas. Koostöö tihendamine turismiga seotud osapoolte vahel
- Loomemajanduse soodustamine, sh traditsioonidel põhineva käsitööettevõtluse soodustamine
- Kaugtööd võimaldavate tegevusalade arendamiseks soodsa keskkonna loomine
- Huvialaturismi ja pereturismi soodustamine, Vormsi kui loodusturismi sihtkoha turundamine
- Vormsi mainekujundus, külastusvõimalustest ja kultuurisündmustest teabe kättesaadavuse parendamine

Olemuslikult on tegemist üldisemat laadi tegevussuundadega. Välja on toodud ootused ja suunad, kuid konkreetsed tegevused, kuidas soovitud vallavalitsuse ja kohalike ettevõtete koostöös jõutakse, ei ole selgelt määratletud. Seetõttu algatas vallavalitsus käesoleva projekti – saare ettevõtlusvaldkonna tegevuskava koostamise.

Tegevuskava koostamine hõlmas:

- Nelja arenguseminari läbiviimist vallavalitsuse ja ettevõtete esindajatega²:
 - 5.09.2024 – probleemipüstituse analüüs, omavalitsuse roll ettevõtluse arendajana
 - 3.10.2024 – arengustsenaariumite konstrueerimine
 - 1.11.2024 – tegevuskava eelnõu koostamine
 - 29.11.2024 – tegevuskava tervikdokumendi üle vaatamine ja tegevuste täpsustamine
- Ettevõtete hulgas küsitluse läbiviimist (16.08–30.09.2024)
- Taustaanalüüsi läbiviimist (Vormsi ettevõtlusprofiil, teiste väikesaarte kogemus jms)

¹ Kättesaadav: [LINK](#)

² Osalejate nimekiri on välja toodud lisas.

1 LÄHTEOLUKORD

1.1 Üldised suundumused

Kutsekoda SA on OSKA³ programmi raames välja toonud viis megatrendi⁴, mis mõjutavad tuleviku tööjõuturgu, haridust, majandust ja ühiskonda. Megatrendid on:

1. Keskkonnasäästlikkus saab normiks (märksõnad: kliimaneutraalsus, rohepööre, ringmajandus)
2. Digitehnoloogia ulatub kõikjale (märksõnad: andmeteaduslik lähenemine, tehisintellekti kasutamine, automatiseerimine, igapäeva elu nutistumine)
3. Üleilmastumine võimendab riske (märksõnad: arengumaad muudavad välja kujunenud jõujooni, ebamäärasus geopoliitikas suureneb, oluline on riskidele (pandeemiad, globaalsed väärtusahelad) vastupanu suurendamine)
4. Rahvastikum muutused suunavad arengut (märksõnad: elu- ja tööea pikenemine, linnastumine, ränded, rahvastiku dünaamika)
5. Väärtusmaailm teiseb (märksõnad: paindlikum töö- ja õpimaailm, suurenev sotsiaalne sidusus, tervise väärtustamine, isikustatum, kuid säästvam tarbimine)

Kuigi esmapilgul tunduvad need teemad Vormsi jaoks liiga mastaapsed, tuleb/saab tegelikkuses nendega arvestada:

- Vormsil on puutumatu looduskeskkond, mida maailmas jääb üha vähemaks. Selle arukas kasutamine loob võimalused näiteks küllastuste kasvuks.
- Töö tegemiseks ei pea tingimata töökohal viibima. Kiire andmeside võimaldab teha kaugtööd (Vormsilt). Samuti on võimalik mitmete teenuste osutamine automatiseerida (näiteks majutuses on seda edukalt rakendatud).
- Muust maailmast suhteliselt eraldatud, kuid tehnoloogiliselt ühendatud Vormsi loob turvatunde.
- Kasvab hargmaisus (rohkem kui üks püsielukoht), mida on Vormsil ka juba näha – registreeritud elanike arv on kasvanud. Ühest küljest suurendavad „hargmaised vormsilased“ valla tulubaasi, teisest tuleb jälgida, et „põlissaarlaste“ huvid tahaplaanile ei jääks.

³ Tuleviku tööjõu- ja oskuste prognoosisüsteem

⁴ Kättesaadav: [LINK](#)

- Paindlikum elukorraldus kombineerituna vajaliku tehnoloogilise taristuga võimaldab töötada distantstilt. Vormsi oma väiksusega suudab tõenäoliselt pakkuda isikupärasemaid ja personaalsemaid teenuseid.

1.2 Lääne maakond

Läänemaa on Eesti mandriosa läänepoolseim maakond, olles Hiiumaa järel väikseim (pindala 1816 km²). Maakonnas on kolm kohalikku omavalitsust – Haapsalu linn, Lääne-Nigula vald ja Vormsi vald.

Rahvastikuregistri andmetel elas 1.01.2024 seisuga maakonnas 20 653 inimest. Viimase 15 aasta jooksul on elanikkond vähenenud 2625 inimese ehk 11% võrra.

2023. a oli maakonnas Eesti Statistikaameti andmetel kokku 3192 statistilisse profiili kuuluvat üksust, sh 2175 äriühingut (Tabel 1). Viie aasta vältel on isikute arv kasvanud 336 ehk 12% võrra. Võrdluseks, Eestis keskmiselt on kasv olnud 14%, Vormsil 26%⁵.

Tabel 1. Statistilisse profiili kuuluvad üksused Läänemaal (Eesti Statistikaamet)

	2019	2020	2021	2022	2023	Muutus	%
Kokku	2856	2946	3032	3064	3192	336	12%
Füüsilisest isikust ettevõtja	500	487	461	435	415	-85	-17%
Täisühing	3	3	3	3	3	0	0%
Usaldusühing	14	47	4	2	2	-12	-86%
Osühing	1351	1405	1542	1585	1714	363	27%
Aktsiaselts	32	33	30	30	30	-2	-6%
Tulundusühistu	12	12	12	12	11	-1	-8%
Mittetulundusühing	870	892	913	925	946	76	9%
Sihtasutus	15	14	14	15	14	-1	-7%
Riiklik üksus	4	4	4	4	4	0	0%
KOV-üksus	55	49	49	53	53	-2	-4%

Ettevõtlusaktiivsust saab mõõta äriühingute arvuga 1000 elaniku kohta (Tabel 2). Tabelist nähtub, et maakond jääb riigi keskmisele pisut alla, Vormsi aga ületab seda oluliselt⁶. Teised omavalitsused on maakonna keskmisel tasemel.

⁵ Vormsil on absoluutnumbrid siiski nii väikesed (ESA andmetel kokku 122 üksust, sh 81 äriühingut), et juba väike muutus neis toob protsentuaalselt kaasa märkimisväärse erinevuse.

⁶ Taaskord on ühest küljest põhjuseks väikesed absoluutnumbrid. Teisest ongi aga Vormsil suhteliselt rohkem äriühinguid.

Tabel 2. Äriühingute arv 1000 elaniku kohta (Eesti Statistikaamet, Rahvastikuregister)

	2019	2020	2021	2022	2023
Eesti	98	103	109	111	112
Läänemaa	91	96	100	101	104
Haapsalu	86	94	97	97	101
Lääne-Nigula	95	95	100	105	106
Vormsi	163	169	194	171	179

2022. a oli kuukeskmise brutotulu maakonnas 1390 eurot. Eesti keskmine oli samal ajal 1620 eurot. Viie aasta jooksul on Eesti keskmine brutotasu kasvanud 1234-lt eurolt 1620-le (386 võrra). Maakonnas on kasv olnud 1124-lt 1390-le (266 võrra). Niisiis on erinevus Eesti keskmisest ajas üha kasvanud, s.o, selles vaates on regionaalne ebavõrdsus ajas kasvanud (Tabel 3).

Tabel 3. Brutotulu erinevus Eesti keskmisest eurodes (Eesti Statistikaamet)

	2018	2019	2020	2021	2022
Läänemaa	-110	-138	-153	-173	-229
Haapsalu	-118	-142	-159	-182	-226
Lääne-Nigula	-106	-143	-156	-169	-238
Vormsi	75	71	51	29	-212

Keskmisest väiksemale tootlikkusele ja töötasule viitab kaudselt ka SKP. Läänemaal on SKP elaniku kohta protsendina Eesti keskmisest küll ajas pisut kasvanud, kuid jääb siiski sellele märkimisväärselt alla (Tabel 4).

Tabel 4. SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest Läänemaal ja piirnevates maakondades (Eesti Statistikaamet)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Harjumaa	146,3	145,2	144,4	144,6	143,1	139,4	136,3	136,8	131,7	129,7
Hiiumaa	54,2	52,0	57,7	58,4	50,8	57,5	57,2	60,2	63,6	64,5
Läänemaa	54,6	56,0	54,9	56,5	58,4	56,6	61,5	62,0	58,2	58,6
Pärnumaa	65,3	60,6	62,3	62,9	59,7	61,2	66,4	64,1	67,9	68,7
Saaremaa	68,4	56,6	58,3	62,8	59,0	56,3	59,5	60,1	59,7	61,4

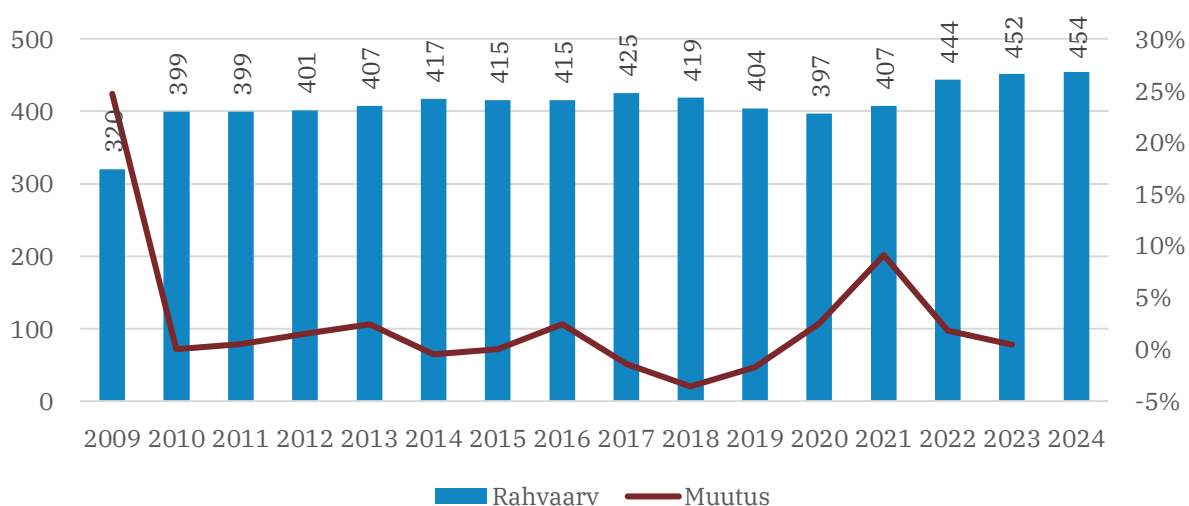
1.3 Vormsi vald

1.3.1 Üldinfo

Vormsi on oma 95 km² pindalaga Eesti suuruselt neljas saar. Rahvastikuregistri andmetel elas seisuga 1.01.2024 saarel **454 inimest**, mis teeb elanikkonna tiheduseks 4,8 inimest/km² kohta (Eesti keskmine on ligikaudu 30).

Viimase 15 aasta jooksul on elanike arv püsinud stabiilsena. Suurim hüpe toimus aastal 2010, mil saare elanike arv kasvas ligi veerandi võrra.

Aastaringsetelt saarel elavaid inimesi on hinnanguliselt pool registreeritustest⁷. Viimast peegeldab ka sooline jaotus – mehi on sisse registreeritud 268 (59%) ja naisi 186 (41%). Niisiis on tõenäoline, et pere üks pool on registreeritud Vormsile ja teine mujale.

Joonis 1. Vormsi elanike arvu dünaamika 2009–2024 (rahvastikuregister)

Valla **põhitegevuse tulude maht** oli 2024. a 1,23 miljonit eurot (Regionaal- ja Põllumajandusministeerium). Põhitegevuse kulud ja investeerimistegevus kokku moodustasid 1,53 miljonit. Viis aastat tagasi (2019) olid põhitegevuse tulud 909 tuhat. 2024. aastaks on kavandatud 1,31 miljonit eurot põhitegevuse tulusid ja 2,47 miljonit kuludeks ning investeerimistegevuseks. Eelarvestrateegia kohaselt jääb kavandatav netovõlakoormus aastani 2029 25% piirisse. Arvestades aga eelarve üldmahtu, on investeerimisvõimekus 600–700 tuhat (intresse ja tegelikku pakkumist arvestades ilmselt väiksem).

⁷ 2021. a rahvaloenduse andmetel 300.

Vallas tegutseb ühendasutusena **Vormsi Lasteaed-Põhikool**, kus 2023/2024. õppeaastal käis 7 last ja 21 õpilast. Laste arv on olnud vahemikus 7–13 ning õpilaste oma 21–33 (Haridussilm). Mõlemad numbrid on viimase 10 aasta madalseisus.

Avalikest teenustest on saarel kättesaadavad veel:

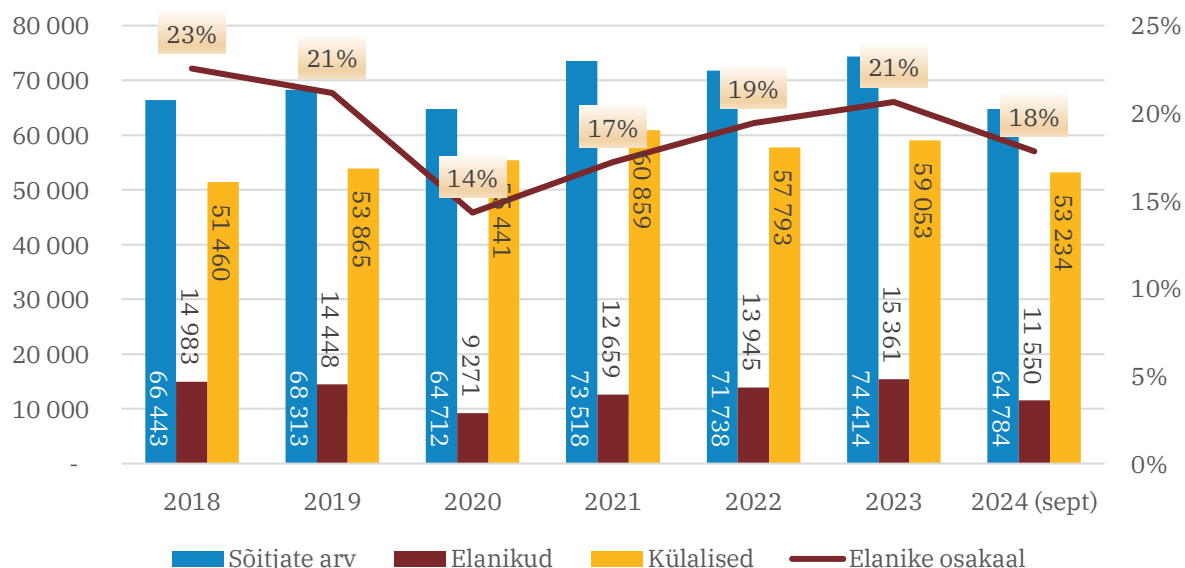
- Raamatukogu
- Rahvamaja
- Postiteenus
- Perearstiteenus
- *Rajamisel on spordihoone*

Lisaks on saarel olemas **tankla** ja **lennuväli** (opereerimine lubatud hea nähtavuse korral päevasel ajal).

Ühendus mandriga toimub praamiga (sõidu kestvus u 45 minutit). Mandrilt saarele saab neli korda päevas, mandrile sama arv kordi. Esimene praam mandrile väljub 6:45 ja viimane 17:05 (mandrilt saarele vastavalt 7:45 ja 18:15). Praam Ormsö mahutab 200 reisijat ja 22 sõidukit.

Tagatud on ühistransport sadamasse ja sadamast küladesse.

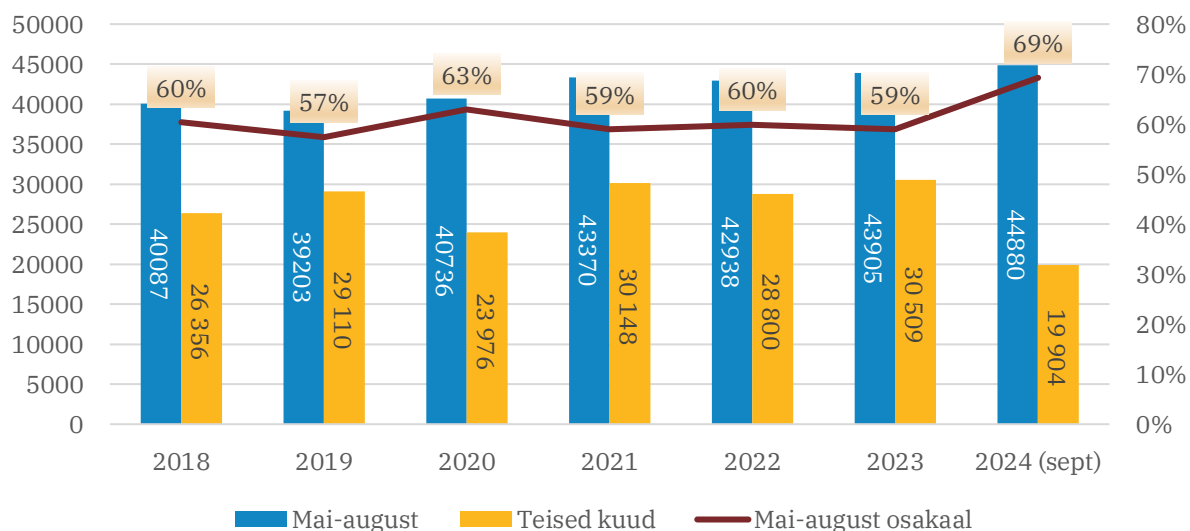
Perioodil 2008–2024 (septembrini, k.a) reisis aastas AS-i Kihnu Veeteed andmetel 64–74 tuhat inimest, neist kuni viiendik kohalikud elanikud (Joonis 2). Aastas külastab saart niisiis 25–30 tuhat inimest⁸.

Joonis 2. Sõitjate arvu dünaamika 2018–2024 (AS Kihnu Veeteed)

⁸ Reisijate arv tuleb jagada kahega, sest statistika loetleb edasi-tagasi reise.

Suurem osa (u 60%) reisiridest toimub 4-kuulisel suveperioodil (Joonis 3)⁹. Seitsme aasta vältel on proportsioon püsinud enam-vähem muutumatuna. Niisiis on Vormsil väga selgelt eristatav hooaeg.

Joonis 3. Perioodi mai–august sõitjate arv ja osakaal 2018–2024 (AS Kihnu Veeteed)

1.3.2 Ettevõtlus

Andmekogudes on Vormsi ettevõtete koguarvu kajastavad numbrid erinevad (Tabel 5). Eesti Statistikaameti (ESA) andmetel oli 2023. a saarel registreeritud 81 ettevõtet, Äriregistri (ÄR) andmetel oli neid 189 ning Eesti Maksu- ja Tolliameti (EMTA) andmetel 84.

Äriregister kajastab kõiki registreeritud ettevõtteid sõltumata nende aktiivsusest või passiivsusest. ESA arvestab majandustegevust, mistõttu on sealsed numbrid märksa väiksemad. EMTA näitab kõige viimast seisust ja seda võib antud ajahetkel pidada kõige usaldusväärsemaks.

Tabel 5. Vormsi valla ettevõtted

Allikas	OÜ	FIE	UÜ	Kokku	Töötajaid
ESA (statistiline profiil; 2023)	64	17		81	
ÄR (23.08.2024)	163	25	1	189	85
EMTA (II kv 2024)	81	3		84	59

⁹ 2024. a proportsioon ei ole tõenäoliselt õige, kuna suveperioodi reisirid on loetud, kuid perioodi oktoober–detsember omad veel mitte.

Pikemaajalise dünaamika iseloomustamiseks kasutatakse tavaliselt ESA andmeid. Viimastest nähtub, et viieaastasel perioodil (2018–2023) suurenes statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete arv 66-lt 81-le ehk vähem kui kahekümne võrra. Kõigi Vormsi ettevõtete töötajate arv on alla 10 ehk tegemist on mikroettevõtetega. ESA andmetel oli saarel 2019. aastal üks ettevõtte töötajate arvuga vahemikus 10–49 ja üks vahemikus 50–249. EMTA 2023. a andmetel tegutses Vormsil keskmiselt 71 ettevõtet, kus töötas kokku 57 inimest (Tabel 6). Töötajatega ettevõtteid oli seejuures veidi vähem kui pool kõikidest ettevõtetest. Ühegi ettevõtte töötajate arv ei ulatunud 10-ni.

Ettevõtete kogukäive küündis ligi 5,8 miljoni euroni. Tooniandvaimad sektorid käibe alusel on hulgi- ja jaekaubandus (24% kogukäibest), põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük (22%) ning ehitus (16%). Nende kolme sektori ettevõtete (kokku 25) kogukäive moodustab kokku 2/3 Vormsi ettevõtete käibest.

Vormsi on tuntud ka kui turismisihtkoht. Majutuse ja toitlustusega tegelevate ettevõtete arv (8) ja käive (7% ettevõtete kogukäibest) on EMTA andmetel aga tagasihoidlikud¹⁰. Numbritest ilmneb, et tegemist on väiksemahulise pigem hooajalise mikroettevõtlusega.

Tabel 6. Vormsi ettevõtete töötajate arv ja käive 2023 (EMTA)

Tegevusvaldkond	Töötajate arv	Käive	Ettevõtete arv	Osakaal, ettevõtete arv	Osakaal, käive
Ehitus	10	910 957	9	12%	16%
Finants- ja kindlustustegevus	0	-	1	1%	0%
Haldus- ja abitegevused	1	346 493	3	4%	6%
Haridus	0	106 792	1	1%	2%
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrattaste remont	5	1 381 731	8	11%	24%
Info ja side	10	579 807	7	10%	10%
Kinnisvaraalane tegevus	2	28 606	7	9%	0%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	0	32 596	3	4%	1%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	10	612 745	12	17%	11%
Majutus ja toitlustus	6	406 006	8	11%	7%
Muud teenindavad tegevused	1	-	2	2%	0%
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	8	1 243 305	8	11%	22%
Tervishoid ja sotsiaaltoetused	1	12 397	1	2%	0%
Töötlev tööstus	1	24 876	2	2%	0%
Veondus ja laondus	3	90 801	1	1%	2%
Kokku	57	5 777 113	71		

¹⁰ Kodulehe ([LINK](#)) andmetel on saarel 20 majutusvõimalust ja 8 toitlustuskohta. Viimased tegutsevad üksnes suvehooajal.

Võrdluseks, avalikus sektoris (vallavalitsuses) töötas samal ajal saarel 31 inimest, tehes sellest suurima tööandja (kolmandik kõikidest töökohtadest). 2023. a vallaelarve oli 1,53 miljonit eurot.

Mittetulundussektori töötajate keskmine arv oli 2023. a 6.

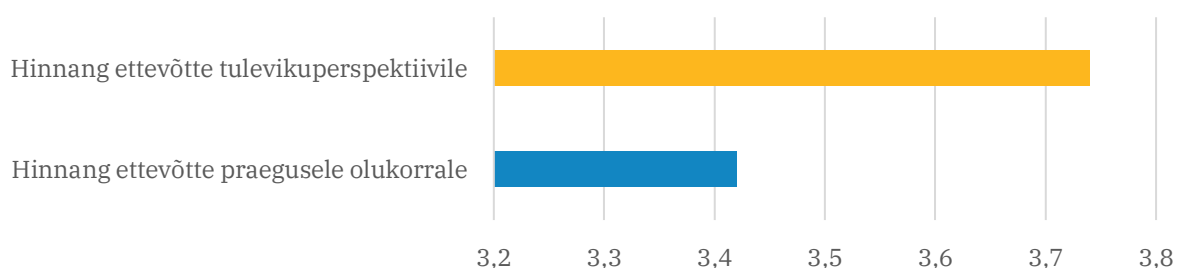
Palgatöötaja keskmine brutokuupalk oli Vormsil 2022. a 1408 eurot (ESA). Maakonna ja Eesti keskmised olid samal ajal vastavalt 1390 ning 1620 eurot. Seega ületab vormsilaste palk küll maakonna keskmist, kuid jääb märkimisväärselt alla riigi omale. Arvestada tuleb seejuures, et brutokuupalk ei peegelda mitte Vormsil makstava palga suurst, vaid seda, kui palju teenivad keskmiselt Vormsi elanikud (kes kahtlemata vähemalt mingis osas mujal tööl käivad).

Töökohti on aastakeskmiselt kokku 90–100. Tööealise (19–64) elanikkonna suurus on 311 (seisuga 1.01.2024). See tähendab, et koha peal saab tööd ainult iga kolmas. Tegelikkus on tõenäoliselt midagi muud – aastaringseid püsielanikke on hinnanguliselt ainult pool saarele registreeritustest.

Ettevõtetele sisendi kogumiseks viidi tegevuskava koostamise raames läbi **küsitlus** (perioodil 16.08–30.09.2024). Küsitlusest osavõtt oli tagasihoidlik – kokku vastas 19 ettevõtet¹¹.

Vastustest ilmneb, et ettevõtlus on enamasti kohalikku laadi – tegutsetakse Vormsi saarel. Vaid üksikutel on huvi täiendava tööjõu palkamise vastu, enamasti saadakse oma (pere) jõududega hakkama.

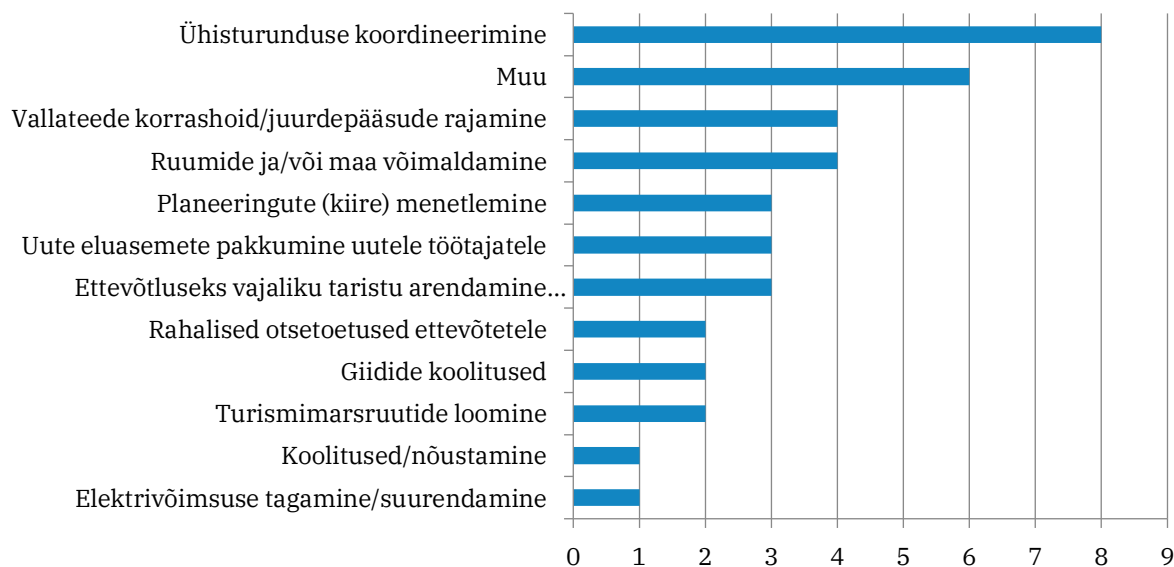
Tuleviku suhtes on küsitlusele vastanud Vormsi ettevõtted positiivsemad kui oleviku (Joonis 4).

Joonis 4. Küsitlusele vastanud Vormsi ettevõtete hinnang oma praegusele olukorrale ja tulevikuperspektiivile (n=19)

Vallapoolset tuge vajavad küsitlusele vastanud ettevõtted enne kõike ühisturunduse koordineerimisel, teede korrashoiul/juurdepääsude rajamisel, ruumide/maa võimaldamisel (Joonis 5). Mainitud on veel teisigi teemasid, kuid vähematel kordadel.

¹¹ Arvestades tegutsevate ettevõtete arvuks 71, vastas küsitlusele veerand.

Joonis 5. Valdkonnad, milles ettevõtted vajaksid oma hinnangul vallapoolset tuge (n=19)¹²

Ootused vallavalitsusele küsitluse põhjal:

- Ettevõtluse toetuse taastamine
- Ettevõtetele regulaarsete ümarlaudade korraldamine
- Ettevõtete reklaamimine
- Praamigraafiku tihendamine, suunaviitade/siltide uuendamine ja lisamine, matkaradade ja randade korrastamine
- Kompetentse toe pakkumine ja pöördumistele vastamine
- Riigi tasandil selle eest seismine, et väikesaare ettevõtjatele tehtaks maksuerisusi
- Ehitaja jaoks olulise kliendibaasi mitte pidurdamine
- Madalhooajal toitlustuse puudumise probleemi lahendamisele kaasa aitamine (külastajad tuleksid ka madalhooajal pikemaks perioodiks, kuid toitlustus puudub)

¹² Variant „muu“ hõlmab erinevaid teemasid, nagu näiteks sadamakai ja paadikoha võimaldamine, parem mobiilside levi, toitlustuse toetamine madalhooajal, reevee äraveo korraldamine sarnaselt jäätmeveoga.

Võttes arvesse andmete analüüsi, seminaride vältel kogutud infot ja küsitluse tulemusi, formuleerused **põhijäreldused, mida tegevuskava koostamisel arvestada:**

- Vormsil on mastaabid hästi väiksed (70–80 toimivat ettevõtet 50–60 töötajaga; aastakäive 5–6 miljoni kandis).
- Samuti on ettevõtlus pigem kohalikku laadi – tegutsetakse saarel.
- Koos avaliku sektoriga on töökohti 100 ringis. Kuigi rahvastikuregistri andmetel on saarele registreeritud u 300 tööealist inimest, on neid tegelikkuses aastaringselt saarel ehk 150.
- Seega on nii töökohti kui ka vaba tööjõuressurssi vähe – midagi mahukat kavandada ei ole otstarbekas.
- Turismi peetakse oluliseks majandusharuks. Samas on majutuse ja toitlustusega tegelevate ettevõtete käive vaid 7% kogukäibest. Põhiosa tuleb kaubandusest (ilmselt osaliselt samuti käsitletav turismina) ja põllumajandusest, sh metsamajandusest (vastavalt 24% ja 22%).
- Nii omavalitsuse kui ettevõtete finantsvõimekus on tagasihoidlik. Mahukad (ja investeeringuid nõudvad) tegevused ei ole niisiis realistlikud.

Kokkuvõtvalt, mõttekas on kavandada väikest sisendressurssi (tööjõud, kapital jms) nõudvaid tegevusi.

Peamiseks arengueelduseks on Vormsi saar ise: loodus, meri, metsad, mis meelitab siia aastas ligikaudu 25–30 tuhat külastajat.

Sama arengueeldus kehtib ka Vormsi kui elukeskkonna puhul.

2 TEISI VÄIKESAARI

Teiste kogemustest eeskuju võtmiseks vaadeldi väikesaari Eestis (Kihnu, Ruhnu), Soomes (Värdö, Brändö) ja Rootsis (Öckerö).

2.1 Eesti

Kihnu saar on Eesti suuruselt seitsmes (17,3 km²), olles iseseisev omavalitsusüksus nagu Vormsigi. Asustustiheduselt ületab Kihnu Vormsit märgatavalt – kui Vormsil elab 95 ruutkilomeetril 450 inimest, siis Kihnu on registreeritud ligi 700. Neist püsielanikke on rahvaloenduse andmetel üle 500.

Kihnus on üks lasteaed (15 last) ja üks kool (34 õpilast). Prognoosid näitavad laste langust.

Ettevõtluses domineerib sarnaselt Vormsile põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük (üle poole registreeritud ettevõtetest). Sellele järgneb märksa väiksema mahuga majutus ja toitlustus.

Turismilehe¹³ andmetel on Kihnus:

- Kolm väikesadamat
- Ligikaudu 25 majutusvõimalust
- 7 toitlustuskohta (suurem osa neist siiski hooajalised)
- Mitmeid muid teenuseid (ekskursioonid, turg, poed, seminariruumid jms)

Sõit mandrile vältab veidi üle tunni (päevas on kolm väljumist), teenindab Praam Kihnu Virve. Munalaiu sadam mandril on lähimast suuremast asulast Pärnust 30 min sõidu kaugusel (42 km). Teisisõnu, sõit Kihnust Pärnusse vältab u 1,5 h, Tallinnasse ligi 3 h.

Valla arengukava andmetel on eesmärgiks tagada saarel ettevõtluse arenguks ja töökohtade loomiseks sobivad tingimused. Tegevused on suunatud elukeskkonna, taristute ja ühenduste ning turismivaldkonna arendusele (sh Kihnu kui reisisihtkoha tuntuse suurendamine).

Turismilehe olemasolu (haldajaks on vallavalitsus) ja ülesehitus viitavad otseselt turismivaldkonnale fokuseeritusele („*Tule puhka Kihnus! Tule üksi, pere või sõpradega! Tule üheks või mitmeks päevaks! Meie uõtamõ!!!*“).

¹³ [LINK](#)

Muhu saar on Eesti suuruselt kolmas saar kogupindalaga 208 km². 1.01.2024 seisuga oli elanike arv vallas 2085. Tegemist on niisiis Vormsist märksa suurema saarega, arvestamata veel, et u 30 tuhande elanikuga Saaremaa on Muhuga püsivalt ühendatud.

Valla koosseisu kuulub kaks püsiasiustusega väikesaart – Kesselaid ja Viirelaid. Viimast on pärjatud ka Lääne-Eesti aasta turismiteo tiitliga (saarel pakutakse nii majutust kui toitlustust).

Saarele pääseb praamiga Virtsu sadamast (Tallinnasse ligi 2 h, Pärnusse u 1 h), ülesõit kestab u 30 min. Päevas on üle 25 väljumise (teenindab kaks praami – Piret ja Tõll).

Vallas on üks lasteaed (66 last) ja üks kool (132 õpilast), mis asuvad keskses Liival.

Läbi aegade on saarel olnud u 50 sadamat ja randumiskohta. Praegu on suuremad ja toimivad Kuivastu (riigi omandis), Lõunaranna, Koguva ja Kallaste (erasadamad), Kesse abajas on suveperioodil pontoonkai ja küla all kogukonnasadam.

Enim ettevõtteid tegutseb kinnisvara alal (41), peaaegu samas suurusjärgus on majutus ja toitlustus. Olulised on ka kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus ning põllu- ja metsamajandus ning kalapüük. Kokku on saarel üle 400 äriühingu, sh FIE. Kõige suurem erasektori tööandja on läbi aastate ehitusvaldkond. Suveperioodil on samas mahus töökohti ka majutuse ja toitlustuse valdkonnas, madalhooajal järgneb ehitusele aga töötlev tööstus. Ülejäänud valdkondades mõjutab hooajalisus töötajate vajadust vähem ja muutused kvartalite lõikes on marginaalsed. Erasektoris on ligikaudu 450 töökohta (hooajaliselt kõikuv), avalikus 120. Tööealisi elanikke on saarel 1300. Kuigi nendest kõik kindlasti ei tööta, on saarel töökohti siiski vähem kui töötajaid.

Potentsiaalne tööstusala on vallale kuuluv kinnistu Piiri külas, kus on olemas vajalikud kommunikatsioonid.

Turismilehe¹⁴ andmetel on saarel:

- 25 majutuskohta
- 18 toitlustuskohta, sh mõned kõrge tasemega restoranid
- Mitmeid tuntud vaatamisväärsusi (Pädaste mõis, jaanalinnufarm)

Turismivaldkonna osapoolte koostöö edendamiseks on loodud Muhu Turismi Assotsiatsioon, kes turismilehte haldab.

Valla arengukava näeb ettevõtluse edendamiseks ette:

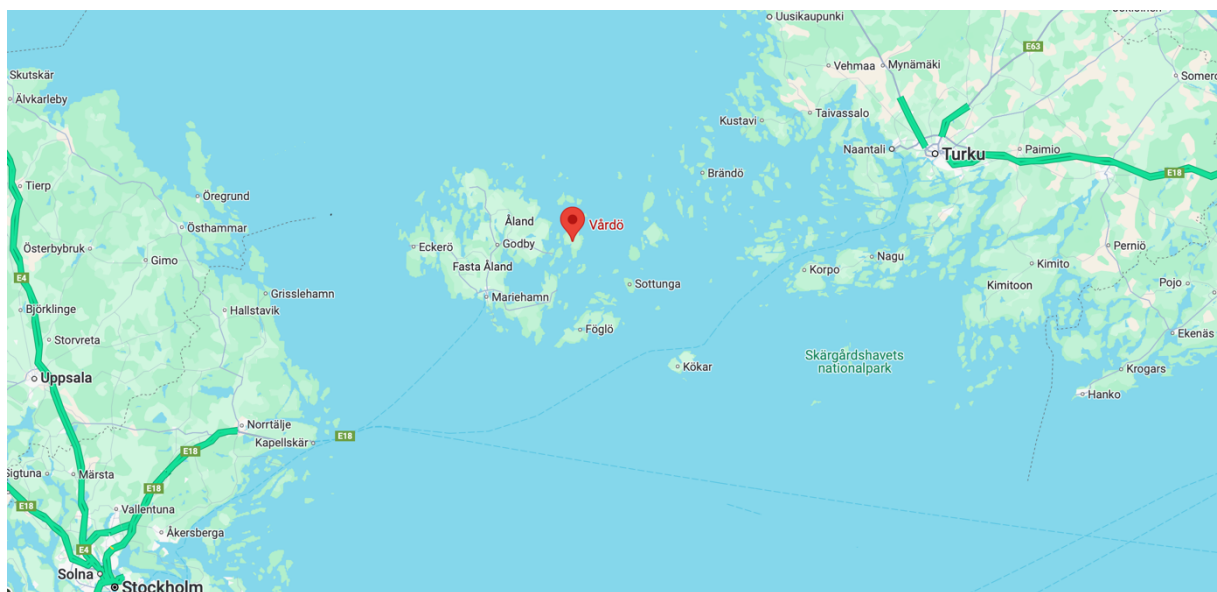
- Ettevõtluskeskkonna arendamist (taristu, tutvustamine, koostöövõrgustikud)
- Ettevõtlikkuse kasvatamist (ettevõtlusõpe, tunnustamine)

¹⁴ [LINK](#)

- Lisandväärtuse kasvatamist (tootearenduse soodustamine konkursside kaudu, kohaliku toidu väärtustamine)
- Kvaliteetse ja loodussäästliku turismi arendamist (turismitoodete arendamine, külastajateekonna arendamine)

2.2 Soome

Mõlemad vaatlusalused saared (Värdö ja Brändö) asuvad u 30 500 elanikuga Ahvenamaa saarestikus, olles mandrist suhteliselt kaugel (Joonis 6).

Joonis 6. Värdö ja Brändö saarte asukoht (Google Maps)

Värdö saar on 102 km² suurune omavalitsusüksus Ahvenamaal. Soome Statistikaameti andmetel elas seal 2024. a alguse seisuga 470 inimest, see arv on viimaste aastate jooksul püsinud stabiilne.

Vallas on oma lastehoid (30 kohta) ja kool (22 õpilast).

Lähim suurim asula on saarestiku ainus linn Mariehamn (ligi 12 tuhat elanikku), kuhu pääseb nii praamiga, aga ka teed mööda. Sõit vältab u tunni (43 km). Mandrile pääsemine on suurema ajakuluga – Turu linna jõudmine võib aega võtta isegi 7 h, Stockholmi 5 h.

Turismilehe¹⁵ andmetel on saarel:

- Kaks majutusasutust
- Kolm toitlustuskohta

¹⁵ [LINK](#)

- Mitmed (aktiivse) puhkuse võimalused (kalapüük, ekskursioonid)

Arvestada tuleb, et saar on Ahvenamaa keskusest hästi kättesaadav, mis tähendab, et kohapealsete teenuste spekter võibki olla kitsam.

Brändö saar on umbes sama suur kui Vårdö – 108 km², koosnedes kümnest eri saarest, millest seitse on teedega ühendatud. Ka elanike arv on samas suurusjärgus – 440 inimest. Samuti on saarel oma 14 õpilasega kool ja laste päevahoid.

Mandril on lähim suurem keskus Turu linn, kuhu sõit võtab aega üle 3 h.

Kodulehe¹⁶ andmetel on saarel:

- 12 majutusasutust, sh hotell
- Kaheksa toitlustusvõimalust
- Mitmeid aktiivse puhkuse võimalusi (kalastusretked, kajakisõit, linnujaht, paadituurid, hülgesafari, matkarajad)

Vallas tegutseb u 60 ettevõtet, suurim neist kalakasvatuse valdkonnas.

Kummagi saare puhul ei torka silma Vormsist oluliselt erinevaid võimalusi, jättes kõrvale asjaolu, et Ahvenamaa on oma loodusliku mitmekülsuse poolest (6500 erinevat saart) tähtis turismisihtkoht. Saarestikku külastas 2023. a ligi 1,3 miljonit turisti.

Suurimaks töandjaks Ahvenamaa saarestikus on avalik sektor (kolmandik töökohtadest, mis on sarnane Vormsile), millele järgneb kaubandus ja hotellindus (13% töökohtadest). Ülejäänud valdkondade osakaal jääb alla 10%.

Ettevõtluse edendamiseks omavalitsused ise otseselt ei tegele. Selleks on kuue omavalitsuse poolt loodud **Företagsam Skärgård** (ettevõtlik saarestik)¹⁷. Võrgustiku eesmärk on juhtide ettevõtluse arengut nii, et saarestik muutuks atraktiivseks ja rahvastiku struktuur jätkusuutlikuks. Peamisteks tegevusteks on:

- Mitmesuguste arendusprojektide elluviimine
- Ärinõustamine
- Aruteluplatvormide loomine

Võrgustiku meeskond on kaheliikmeline ja seda rahastatakse liikmemaksudest, LEADER-programmist, Kesk-Läänemere programmist ja Ahvenamaa regionaalvalitsusega sõlmitud tulemuslepingust.

¹⁶ [LINK](#)

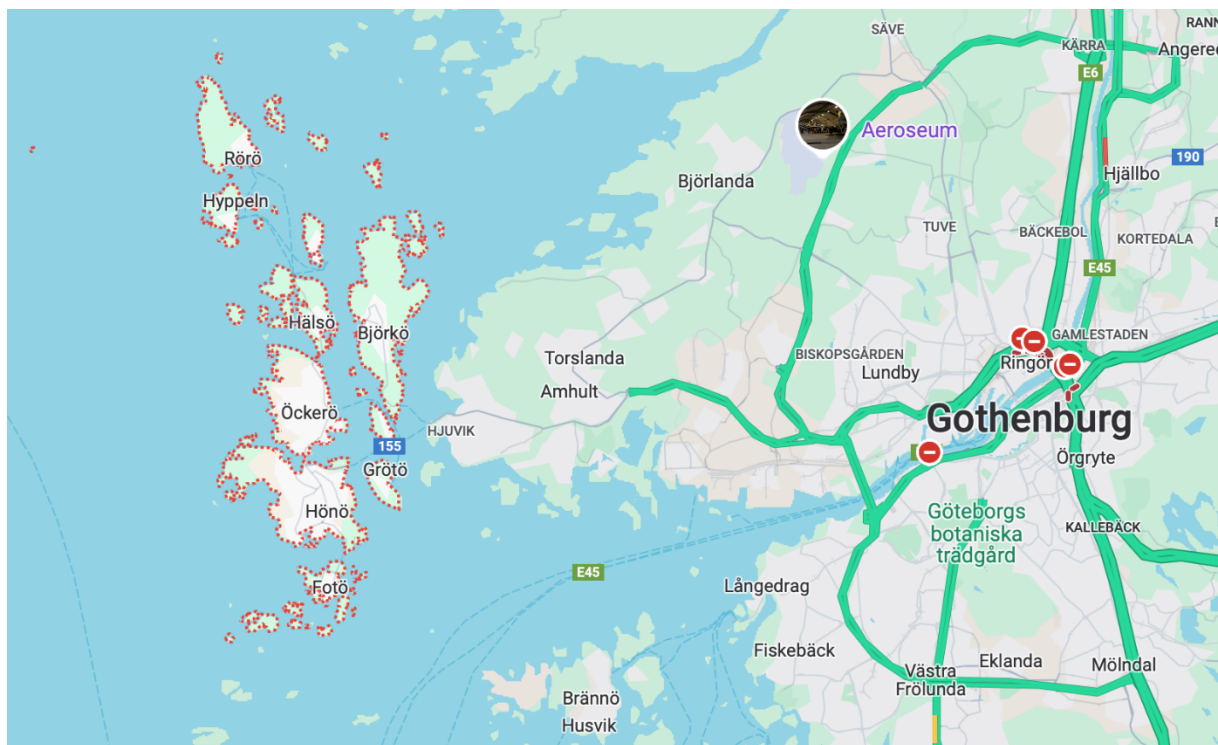
¹⁷ [LINK](#)

Tegemist on osaga Ahvenamaa maaelukeskusest (võrgustikust).

Tegemist tundub olevat ühingu, mis jääb Eesti maakondlike arendusorganisatsioonide ja LEADER-tegevusrühmade (mis reeglina määratlevad endid samuti arendusorganisatsioonina) vahele. Teisisõnu, arendustegevused on delegeeritud mitut omavalitsust hõlmavale/kaasavale tasemele.

2.3 Rootsi

Öckero saar on osa samanimelisest omavalitsusest Lääne-Rootsis Göteborgi linna lähedal (Joonis 7). Omavalitsus koosneb kümnest asustatud saarest, millest suurim on Öckero, ja veel tuhatkonnast asustamata saarest ning laiust.

Joonis 7. Öckero saare asukoht (Google Maps)

Öckero saarel elab u 3500, omavalitsuses kokku 13 tuhat inimest. Saarestiku pindala on 26 km², millele lisandub 486 km² veeala. Suurem osa asustatud saartest on üksteisega sildadega ühendatud. Mandriga toimib tihe praamiühendus, sõit võtab aega u 20 minutit. Saarelt Göteborgi jõudmiseks kulub u tund.

Arvestades omavahelist ühendatust, ei saa saart käsitleda eraldiseisvana. Omavalitsuse tasandil on olemas kõik peamised avalikud teenused (lasteaiad, koolid, sh gümnaasium).

Samuti turundatakse saarestikku tervikuna¹⁸ (poed, restoranid, kalalaevad). Paljud majutusasutused on avatud aastaringselt.

Omavalitsuse hinnangul on kaheks tugevaks kasvuvaldkonnaks hotellindus (piirkonna küllastamiseks on palju põhjuseid) ja merendus (kalapüük on ajalooliselt olnud oluline tööstusharu, lisandunud on laevaehitus).

Omavalitsus on ettevõtluse arendamisel aktiivne osapool, töötades koos piirkonna äriiidu ning külustus- ja ärinõukoguga. Piirkonda reklaamitakse tervikuna (elukoht, avalikud teenused, töökoht).

Saarestik asub Rootsi suuruselt teise tiheasustusala vahetus läheduses. Arvestades, et tegemist on riigi ühe kõige kiiremini areneva piirkonnaga, on asukoht selge konkurentsieelis. Ühtlasi on see loonud võimaluse, osalemaks piirkonnaülestes võrgustikes (Göteborgi äriregioon).

Seega ei ole antud piirkond mastaabi tõttu Vormsiga võrreldav, kuigi saartele iseloomulikud joones on loomulikult olemas.

2.4 Kokkuvõte

Saartele on iseloomulik fokuseeritus turismivaldkonnale vähemal või rohkemal määral¹⁹. Selle eelduseks on meri, vaikus, ilus loodus ja omanäoline kultuuripärand. Paljud tegevusvaldkonnad on niisiis võrreldavad – majutus, toitlustus ja aktiivne puhkus. Pigem on küsimus selles, kuidas ja millisel tasemel teenuseid osutada.

Olulised on sisemised kokkulepped eesmärkide osas. Piiratud ressursside tingimustes ei ole võimalik kõikide valdkondadega tegeleda.

Ühe saare tasand on suuremahuliseks arendustegevuseks liiga väike. Seetõttu on otstarbekas teatud tegevused delegeerida/kokku leppida regiooni tasandile (suurem võimekus, nähtavus ja haare). See eeldab aga osapoolte regulaarset panustamist. Enamjaolt on vajalikud struktuurid selleks ka Eestis/Läänemaal olemas.

¹⁸ [LINK](#)

¹⁹ See ei tähenda, et saarel muid tegevusvaldkondi ei eksisteeriks. Näiteks Brändö suurimaks töandjaks on hoopis kalatööstus. Ka Vormsil on põllumajandus ja metsandus olulisteks tegevusaladeks.

Tabel 7. Teisi väikesaari

Saar	Olulised numbrid	Tegevused saarel	Ühendus mandriga
Kihnu	700 elanikku 17 km ² Lasteaias 15 last Koolis 34 õpilast	Kalandus, põllumajandus, turism 20+ majutusvõimalust 7 toitlustusvõimalust (suvel)	Parvlaev 3 korda päevas Pärnusse u 1,5 h, Tallinnasse u 3 h
Muhu	2100 elanikku 208 km ² Lasteaias 66 last Koolis 132 õpilast	30+ majutus- ja toitlustusettevõtet Muhu Turismi Assotsiatsioon Arendusalad 400+ äriühingut	Praamiühendus mandriga, püsiühendus Saaremaaga Tallinnasse u 2,5 h Pärnusse u 1,5 h
Värdö, Soome	470 elanikku (stabiilne) 102 km ² Koolis 22 õpilast Iseseisev KOV	Kirik, kajakisõit, matkarajad, suvel resto ja kohvik, kalapüük Paar majutusasutust	Mandrist kaugel (Soome-Rootsi vahel) (Turu linn u 7 h, Stockholm u 5 h) Püsiühendus suurema saarega, sh Mariehamni sadamalinnaga
Brändö, Soome	440 elanikku (stabiilne) 108 km ² Koolis 14 õpilast Iseseisev KOV	Hotell, mitmed kohvikud, osad hooajalised Poed 10+ majutusasutust	Mandrist kaugel (Turu linn u 3,5 h) Püsiühendus teiste saartega
Öckero, Rootsi	3500 elanikku Osa suuremast KOV-ist	Hotell, hostel, muud majutusvõimalused Paadiretked, kalastus	Göteborgi lähedal (60 min) Püsiühendus naabersaartega, mandriga mitte

3 TULEVIKUSTSENAARIUMID

Stsenaarium on arengurada, ühe võimaliku tuleviku kujunemise kirjeldus. Tulevik ei ole jäigalt determineeritud, võimalikke, sealjuures olulisi tulevikke on alati mitmeid. Seetõttu soovitatakse koostada mitte üks, vaid mitu stsenaariumit.

Stsenaariumide koostamise ja läbiarutamise kaudu on võimalik paremini aru saada, kuhu võivad erinevate tegurite kombinatsioonid huvitava objekti (piirkonna, valdkonna vms) viia, millised seosed ja mõjutamismustrid on selle tulevase arengu jaoks keskse tähtsusega.

Stsenaariume ei koostata selleks, et nende vahel valida. Stsenaarium, täpsemalt, erinevatest stsenaariumidest koosnev pakett, on strateegia või plaani koostaja jaoks abivahendi rollis, **nn tunnetusvahend**. See on vahend, mille abil paremini navigeerida võimalike tulevike ruumis, tajuda paremini võimalike otsuste piire ja tulemusi.

Stsenaariumite koostamiseks valiti kaks telge: 1) majandus (ühes otsas suund arengule, teises olemasoleva hoidmisele) ja 2) koostöö (ühes otsas individualism, teises kollektivism/koostöö). Valik põhines ettevõtluse arenguseminaride osalejate sisendil.

Arutelu tulemusena konstrueeriti neli võimalikku stsenaariumit (Tabel 8).

Tabel 8. Stsenaariumite süstemaatika

Majandus Koostöö	Individualism	Kollektivism
Areng	Tehakse ise Majandustegevus on suunatud arengule	Tehakse koos Majandustegevus on suunatud arengule
Paigalseis	Tehakse ise Majandustegevus on suunatud olemasoleva hoidmisele	Tehakse koos Majandustegevus on suunatud olemasoleva hoidmisele

3.1 Stsenaarium 1: individualism ja areng

Stsenaarium iseloomustab olukorda, kus koostööd tehakse vähe (igaüks on enda eest väljas) ja suund on võetud arengule (rohkem teenuseid/tooteid, suurem müügitulu).

Tarbijale toob selline olukord kaasa tõenäoliselt suurema valiku teenustest ja kaupadest. Klientide saamiseks püüavad ettevõtted silma paista ja eristuda, mis toob endaga kaasa loovuse kasvu. Konkurents on tihe.

Arvestades, et eesmärgiks on kasv ja areng, võib eeldada jätkusuutlike (pere)ettevõtete olemasolu. Töökohti samas oluliselt juurde ei teki, kuna saadav tulu hoitakse kiivalt omale ja mahu kasvades pigem pingutatakse rohkem.

Teisalt võib juhtuda, et mingis valdkonnas, kus on nõudlust, on pakkujaid rohkesti ja teenuste ning kaupade valik mitmekesine, mõni valdkond jääb aga sootuks katmata.

Samuti võib ette tulla ressursside ebaotstarbekat kasutamist, sest „igaühel peab olema oma pill“. Teisisõnu, investeeritakse sarnastesse valdkondadesse.

Konkurentsisisituatsioonis on kogukondlikud sidemed nõrgapoolsed, igaüks ajab „oma asja“. Vastutus on niisiis indiviidil/ettevõttel. Kui kokkuleppeid ka tehakse, on need pigem projektipõhised ega kesta pikaajaliselt.

Suhtlus omavalitsusega on samuti individuaalne, mis omakorda tähendab, et keeruline on leida kõigile ühtmoodi sobivaid lahendusi, kuna soovid on erinevad, mõnikord ka vastassuunalised.

Vallavalitsus võib küll üldise kohaturundusega tegeleda, kuid sellel puudub sügavam sisu – pole kokkuleppeid teenuste ja kaupade pakkumiseks.

3.2 Stsenaarium 2: individualism ja paigalseis

Stsenaarium iseloomustab olukorda, kus maksimaalselt püütakse säilitada senist olukorda, n-ö *status quo'd* (maakasutus, küllastajate hulk, teenused, kaubad, aga ka loodusväärtused jms). Seejuures tegutseb igaüks ennekõike oma huvidest ja paremast äranägemisest johtuvalt.

Tarbija vaates on teenuste ja kaupade pakett pigem kitsas. See tähendab, et korduvküllastajate hulk on piiratud – igal korral saab saarelt enam-vähem sama kogemuse/elamuse, mis varemgi.

Ettevõtlusvaldkond on pigem kiratsev, kuna üksnes saare kohaliku klientuuriga ei suudeta end ära majandada. Kindlasti leidub erandeid, kes on loonud kompleksse teenuse (nt majutus, giiditeenus, transport) või mõnda nišši katva kitsaskoha lahendamise (nt mitmesugused olmeteenused, mida on ühtviisi vaja kõigil), mis võimaldab aastaringset toimetulekut.

Teisalt ei ole erilist ohtu, et saare kultuuri- ja looduspärand kahjustuks – selle ekspluateerimine on minimaalne. See tähendab, et selgelt säilib nn ökoturistide huvi saare kui puutumatu keskkonna vastu. Arvestada muidugi tuleb, et väga vähene maakasutus võib kaasa tuua ka soovimatuid tagajärgi – võsastumise ja senise maastikupildi kadumise.

3.3 Stsenaarium 3: kollektivism ja areng

Stsenaarium iseloomustab olukorda, kus huvi koostegemise vastu on tulnud orgaaniliselt tugeva kogukonnatunde kaudu. Suund on seejuures paremate (majandus)tulemuste saavutamisele.

Ressursse suudetakse kasutada otstarbekalt, suuremaid investeeringuid tehakse ühiselt, suutes muuhulgas kaasata ka välisvahendeid.

Toodete ja teenuste pakkumine ning arendamine toimuvad koostöiselt paketeerimise põhimõttel. See tähendab, et ühel ettevõttel ei pea olemas olema kõik vahendid/oskused, vaid neid kombineeritakse omavahel. Nii on paremini kaetud ka kohalike inimeste vajadused.

Tarbija vaates on pakutavate teenuste ja kaupade valik mitmekesine, tuues seeläbi kaasa ka klientuuri kasvu. See aitab omakorda kaasa uute töökohtade tekkimisele.

Hästi toimib ühisturundus, mida veab eest kohalik omavalitsus, luues Vormsist kuvandit kui edumeelsest saarest, mis on väärt külastamist (ja ka siia elama jäämist). Ettevõtluses toimub tulemuslik ristturundus, kus üksteise teenustele/kaupadele viidatakse kodulehtedel jm.

Ebaefektiivne koordineerimine/kokku leppimata vastutuse jaotus teenusepakkujate vahel võib teisalt tähendada segadust tarbija jaoks ja seega negatiivset kliendikogemust.

3.4 Stsenaarium 4: kollektivism ja paigalseis

Stsenaarium iseloomustab olukorda, mille võrdlusena saab kasutada kindluse metafoori (ühine kindel koht väljast tulla võiva muutuse/ohu vastu). Ühiselt on Vormsi saarest kujundatud koht, kus säilitatakse maksimaalselt olemasolevat, sh ka loodus- ja kultuuripärandit²⁰.

Ühest küljest toob see olukord kaasa seisaku ja ressursside alakasutatuse – arendustegevustega tegeletakse vähesel määral, hoidmaks üleval olemasolevaid teenuseid. Esineda võib põldude võsastumist, metsaressursi alakasutatust jms, kuna kollektiivselt on otsustatud loodust võimalikult vähe ekspuateerida.

Kogukondlikud sidemed on tugevad, ühiste pingutustega on suudetud olulisemad avalikud teenused, sh alus- ja põhiharidus toimivatena hoida.

²⁰ Siinkohal tuleb arvestada sama, mida stsenaariumi 2 puhul: liiga vähene maakasutus võib looduspärandi osaks olevad maastikud hävitada.

4 TEGEVUSKAVA

Vormsi arengukavas on valla rolli ettevõtluse arendamisel kirjeldatud järgmiselt: „*Valla roll ettevõtluse arendamisel on toetav ja soodustav, järgitakse aastaringselt toimiva ettevõtluse arendamise sihti. Valla eesmärk on luua tingimused, kus ettevõtjatel oleks lihtne töökohti luua ja loodusressursse säästlikult kasutavat majandustegevust edendada. Selleks väärindatakse kohalikku ressursi nagu puit, toit, kriitilise tähtsusega on ettevõtluseks vajaliku infrastruktuuri olemasolu. Vormsis on tagatud kiire ja stabiilne internetiühendus üle kogu saare, mis võimaldab saarel tegutseda kõrget lisandväärtust loovatel ettevõtjatel. Investeeringutoetuste leidmiseks tehakse koostööd Rootsi, teiste Euroopa riikide ja EL-i fondidega.*

Turism on Vormsi arengus võtmekohal, saarel pakutakse kvaliteetsset turismiteenust. Ennekõike ootab Vormsi külla loodus- ja kultuurituriste ehk inimesi, kes hindavad vaikust ja rahu, mida saarel pakkuda on. Saarel tegutsevad ettevõtjad teevad omavahel tihedat koostööd, et pakkuda külalistele unustamatut kogemust, sealjuures tehes seda säästlikult ja keskkonnateadlikult. Vormsit tuntakse kui eripärast ning keskkonnateadlikku sihtkohta“.

Käesoleva tegevuskava „omanikuks“ on vallavalitsus. See tähendab, et vastutus elluviimise ja seire eest lasub omavalitsusel. Küll aga võib (ja peabki) tegevustel olla konkreetne elluviija väljaspool vallavalitsust (näiteks mõni konkreetne ettevõtte).

Tegevuskava vaadatakse vallavalitsuse ja ettevõtete koostöös üle vähemalt kord aastas, andes hinnangu selle elluviimisele, vajadusele uute tegevuste lisamiseks jms.

Tabel 9. Vormsi valla ettevõtluse arendamise tegevuskava

#	Tegevus	Soovitud tulemus	Tähtaeg	Elluviijad ja partnerid	Ressursid
1	Ettevõtete ja omavalitsuse ühise infovahetuse loomine (infovahetus, -kanalid, süsteem ja rutiinid, teenuste ja nõudluse omavaheline kokkuviiimine jms) Esimesed tegevused: osapoolte vajaduste kaardistamine	Käivitunud on ettevõtete ja teiste osapoolte (KOV, vabaühendused) koostöö. Seeläbi on tugevnenud kogukondlikud sidemed, sh ettevõtjate (spontaansed) kokkusaamised. Tegevus on ühtlasi aluse pannud tihedamale koostööle ja ühistulisele tegevusele, näiteks seadmete/masinate vms jagamine omavahel, messide (nt Tourest) ühine külastus jms.	2025	KOV Ettevõtted	KOV Ettevõtted
2	Teiste piirkondade, sh väikesaarte ettevõtete ümarlaua initsieerimine	Laiemaks infovahetuseks ja koostööks on käivitunud teiste piirkondade, sh väikesaarte ettevõtete ümarlaud.	2025	Ettevõtted KOV <u>Partnerid:</u> SA Läänemaa, saarte ettevõtjate liidud jt	KOV Programmid
3	Maa- jm ressursi kaardistamine, koostöö maakasutuse osas	Loodud on selge ülevaade kasutuseta seisvast maast, mida oleks võimalik rakendada elamuarenduseks, tootmiseks vms. KOV-il on olemas vajalik teave, suutmaks omavahel kokku viia osapoolte soovid („tahan arendada“) ja võimalused („mul on maad“). Nii tekib võimekus kruntide kiireks väljapakkumiseks ettevõtluseks või elamuarenduseks. Loodud on mehhanism (heakorranõuded jms) passiivsete maaomanike aktiveerimiseks. Samuti on kaardistatud muud olulisemad Vormsil kasutada olevad ressursid.	2025–2026	KOV Maa-amet	KOV

#	Tegevus	Soovitud tulemus	Tähtaeg	Elluviijad ja partnerid	Ressursid
4	Vormsi terviklik kohaturundus (nii sisse- kui väljapoole: erinevad elamisviisid, kuidas saarel hakkama saada jms)	Vormsi ja siinsed võimalused (ettevõtlusvõimalused, elukeskkond, elamuarenduse võimalused ²¹ jms) on Eestis laialdaselt teada; suurenenud on aastaringiselt saarel tegutsevate/elavate inimeste arv.	2025–2027	KOV Ettevõtted	KOV Ettevõtted
5	Projekti- ja omafinantseeringu plaani koostamine	Selge arusaam, milliste arendustegevuste/investeeringute jaoks on kavas välisvahendeid taotleda, sh konkreetsed rahastusvõimalused nii KOV-i kui ettevõtete vaates. Vajalik esmane sisend saadakse KOV-i ja ettevõtete ühise inforuumi kaudu.	2025	KOV <u>Partnerid:</u> ettevõtted, SA Läänemaa	KOV
6	Vormsi ettevõtete konkurentsituatsiooni parendamine	Vormsi ettevõtete kliendid pääsevad eelisjärjekorras saarele või saarelt (nt praamikoht eelisjärjekorras) ²² . Ettevõtete tegutsemiseks vajalikud teenused ja kaubad jõuavad saarele õigeaegselt (nt kindel praamikoht sõidukile, mis osutab teenuseid Vormsi ettevõtetele). Kinnisvara pikaajalise rendi ja müügi korral on kohalikele ettevõtetele ning elanikele loodud eelistingimused (näiteks vallavara valitsemise korra kaudu). Üle on vaadatud ja uuesti mõtestatud mandriga ühenduse pidamise viisid ²³ .	2025–2028	KOV <u>Partner:</u> riigi institutsioonid	KOV
7	Rajatava spordihoone paketi loomine ja käivitamine	Loodud on toimiv multifunktsionaalne keskus, millel on aastaringne kasutus (erinevad spordilaagrid, koolitused jms).	2025–2026	KOV <u>Partnerid:</u> ettevõtted	KOV Programmid

²¹ Turundamiseks on vaja toodet. Selleks võib olla ettevõtluseks sobiv krunt või hoone, elamuarenduseks sobiv krunt või tühjane seisev maja jne. Ideaalis peaks turundus viima tehinguni. Seda aga ei saa toimuda, kui turundus jääb olemuslikult abstraktseks („tule Vormsile elama“) ega paku välja konkreetseid võimalusi.

²² Eeldab, et turismiettevõtted tegeleksid ise klientidele kohtade broneerimisega.

²³ Praegune mudel hõlmab üksnes praami Rohuküla ja Sviby vahel. Perspektiivis võib leiduda ka muid võimalusi, sh ühendus otse Haapsalust.

#	Tegevus	Soovitud tulemus	Tähtaeg	Elluviijad ja partnerid	Ressursid
		Majutuse ja toitlustuse osas toimib koostöö kohalike ettevõtetega.			
8	Sadamate (Rålby II ja III etapp, Saxby slipp) arendamine, sh maapealne taristu (ranna-alad) Sviby puhkeala arendamine	Saarele on parem juurdepääs (saab ka mujalt kui Sviby'st), külastajaskond on mitmekesisem. Loodud on täiendavad ettevõtlusvõimalused (nt kohvik, erinevad muud teenused). Sviby sadamas on välja arendatud puhkeala.	2025–2027	KOV MTÜ Vormsi Merepääste Selts	LEADER-toetused (Läänemaa Rannakalanduse Selts; Kodukant Läänemaa)
9	Ettevõtluseks vajaliku taristu arendamine (kohaliku toodangu turustamise koht, kaupluse laiendus jms)	Ettevõtetele on loodud avaramad võimalused oma toodangu müümiseks (näiteks müügiplats sadamas vms). Vormsil pakutav kaubavalik, sh oma toodang on suurenenud. Haapsalus on Vormsi kaubad esindatud (oma müügilett vms).	2027	KOV Ettevõtted	LEADER-toetus (Kodukant Läänemaa) KOV Ettevõtted
10	Hullo ettevõtlusala väljaarendamine	Ettevõtlusalal tegutsevad mitmed eriilmelised ettevõtted, ala on heakorrasstatud. Kinnistute omanikel/kasutajatel on ühine visioon, neil on ühised tegevused, et ala oleks aktiivselt kasutuses.	2025–2027	KOV Ettevõtted <u>Partner:</u> SA Läänemaa	KOV Ettevõtted LEADER-toetused (Läänemaa Rannakalanduse Selts; Kodukant Läänemaa) Programmid
11	Toidu tootearenduskeskuse projekti elluviimine ²⁴	Käivitunud on kontseptsioonile vastav tootearenduskeskus (end. projektinimega ühiskööök), võimaldades tootearendust, tooraine väärindamist jms Vormsi ettevõtete ühistööna.	2026	KOV Ettevõtted MTÜ-d	LEADER-toetused (Läänemaa Rannakalanduse Selts; Kodukant Läänemaa)

²⁴ Kaalumist väärrib idee toidu tootearenduskeskusest Hullo ettevõtlusalal.

#	Tegevus	Soovitud tulemus	Tähtaeg	Elluviijad ja partnerid	Ressursid
					Programmid KOV
12	Avariolukordadel tugiteenuste (lumelükkamine, reovee äravedu jms) tagamine, selleks võimaliku avariolukorra tarbeks teenusepakkujate kaardistamine	Ettevõtetel on võimalik tegutseda aastaringselt, kartmata mõne vajaliku teenuse katkemist. Ka avariolukorras on vajalikud teenused kättesaadavad ²⁵ .	2025–2028	KOV Ettevõtted Elanikud	KOV Programmid Ettevõtted
13	Ettevõtlusõppe, praktika ja töövarjupäevade korraldamine noortele	Noortel on ettevõtluseks vajalikud teadmised ja hoiakud.	2025–2027	KOV Kool Ettevõtted	KOV Ettevõtted Programmid

²⁵ KOV-il on kohustuslikus korras hädaolukorraks kriisiplaan igal juhul olemas. Küll aga on selle fookuses elutähtsate teenuste tagamine. Ettevõtluse, sh turismiteenuste toimepidevuse tagamise huvides on, et klient pääseks saarele, saaks siin liikuda ja vajalikud teenused, sh eramaadel, oleksid igal ajal olemas.

LISA. OSALEJAD

#	Nimi	Organisatsioon
1	Elle Puurmann	Eraisik
2	Maris Jõgeva	FIE
3	Mikk Puurmann	MTÜ Vormsi Vaib
4	Vaido Holm	Eraisik
5	Ebekai Härm	Heade teenuste büroo OÜ
6	Anu Streng	Södervik OÜ
7	Triin Lepp	Vormsi Vallavalitsus
8	Marja-Liisa Meriste	Liisa Aed OÜ
9	Day-Lee Holm	Vormsi Lasteaed-Põhikool
10	Ülle Juht	Vormsi Vallavalitsus
11	Liina Jutt	Vormsi Turism OÜ
12	Ove Koska	Vormsi Arendus OÜ
13	Koit Isberg	Verokraam OÜ
14	Ene Sarapuu	FIE
15	Ants Varplane	Vormsi Jahiselts
16	Ardi Ilves	Herard OÜ
17	Lea Hänni	OÜ Alfaekspert
18	Sirje Veedler	Kaisi Käsitööd OÜ
19	Ants Streng	FIE Rumpo Mäetalu
20	Henry Timusk	Ilusilm OÜ
21	Egon Erkmann	Vormsi Kodukandi Ühing, OÜ Carp Studio
22	Algor Streng	Rumporand OÜ, Vormsi Paat OÜ